

УДК 1(091):167.2

DOI: <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/9-9/15>

Павло СОБОЛЄВСЬКИЙ, канд. філос. наук, докторант

ORCID ID: 0009-0002-6894-7244

e-mail: pavlo.sobolevsky@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ГЕНЕЗА ФІЛОСОФІЇ ПОВСЯКДЕННОЇ МОВИ ТА ДЕЯКІ СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ КРИТИКИ

Вступ. Філософію повсякденної мови слід розглядати як сукупність різних, але пов'язаних між собою проєктів дослідження в межах англо-американської аналітичної філософії першої половини та середини ХХ ст. Спільним чинником для цих розвідок є застосування методу лінгвістичного аналізу виразів природної мови для вирішення багатьох класичних для філософії проблем. Цей метод прийшов на зміну панівним ідеалістичним концепціям і був підхоплений та розвинений у Великій Британії роботами й науковими розвідками Дж. Мура та Б. Рассела. Загально прийнятою є думка про те, що сфера інтересів представників філософії повсякденної мови розподілена між двома полюсами, що представлені роботами Л. Вітгенштайна та Д. Остіна.

Методи. У статті автором було застосовано метод історико-філософської реконструкції для уточнення ролі, місця й генези філософії повсякденної мови як домінуючої методології в межах англо-американської аналітичної філософії середини ХХ ст., загальнонаукові методи пізнання: аналіз, синтез, узагальнення для уточнення ключових ідей і концепцій, що покладено в основу методології філософії повсякденної мови, а також методи систематизації й порівняння.

Результати. Уточнено генезу головних ідей і концепцій філософії повсякденної мови, а також наведено приклад сучасних стратегій критики цього методологічного напрямку. Уточнено ключові постулати філософії повсякденної мови, а саме: (i) тезу про те, що філософські проблеми виникають через неправильне використання мови і мають бути вирішені шляхом роз'яснення значень слів, (ii) філософський аналіз має базуватися не на відкритті прихованих логічних форм висловлювання, а на уточненні необхідних і достатніх умов використання висловлювання, включно з аналізом ситуації застосування, (iii) значення – це вживання, (iv) філософський аналіз значення має проводитися неформально, з урахуванням аналізу кожного конкретного випадку вживання висловлювання, (v) критика систематичних теорій значення.

Висновки. На сучасному етапі розвитку аналітичної філософії помітне зростання уваги до здобутків філософів повсякденної мови. Серед сучасних дослідників і критиків цього напрямку можна виділити імена А. База, Д. Негеля, С. Сомеса та Т. Вільямсона. Наявність інтересу сучасних дослідників свідчить про передчасні заяви про завершення філософії повсякденної мови. Ця концепція має бути реабілітована, а її методологічний апарат має збагатити арсенал наукових методів сучасних аналітичних філософів.

Ключові слова: Філософія повсякденної мови, англо-американська філософія ХХ ст., аналітична філософія, значення, природна мова.

Вступ

Філософія повсякденної мови – це сукупність різних, але пов'язаних між собою філософських підходів, які практикували аналітичні філософи із середини ХХ ст. переважно у Великій Британії та США. Зміст дискусії філософів повсякденної мови окреслений двома визначальними полюсами: методологічними розробками й ідеями Л. Вітгенштайна та Дж. Остіна. Школу філософії повсякденної мови формують роботи Г. Раяла, П. Стросона, Р. Харе, Н. Малькома. Часто до філософів повсякденної мови відносять П. Грайса та Д. Девідсона, але з цими іменами також пов'язують так зване *закінчення філософії повсякденної мови*. Сучасне повернення інтересу філософів до методології філософії повсякденної мови свідчить, що заяви щодо завершення цього напрямку дослідження є передчасними. Філософи мають оцінити причини тимчасової втрати інтересу до філософії повсякденної мови та здійснити перевірку цього напрямку з метою збагачення методологічного арсеналу сучасної аналітичної філософії. Серед сучасних дослідників і критиків цього напрямку філософування можна назвати А. База, Дж. Негеля, С. Сомеса, Т. Вільямсона.

Метою статті є уточнення місця та значення генези філософії повсякденної мови в контексті розвитку англо-американської аналітичної філософії ХХ–ХХІ ст., а також деталізування ключових стратегій критики на тлі повернення інтересу дослідників до цієї методології з метою вирішення актуальних проблем аналітичної філософії.

Методи

У статті використовується метод історико-філософської реконструкції для дослідження ролі, місця та генези філософії повсякденної мови як основної методології у межах англо-американської аналітичної філософії середини ХХ ст. Крім того, застосовуються такі загально-

наукові методи пізнання, як аналіз, синтез і узагальнення, для розкриття ключових ідей і концепцій, що лежать в основі методології філософії повсякденної мови, а також методи систематизації й порівняння для уточнення та оцінки цих ідей і концепцій.

Результати

З 1998 до 2002 р. у Принстонському університеті (США, Нью-Джерсі) американський філософ С. Сомас (Scott Soames) викладав курс лекцій для студентів старших курсів, адресований проблемам аналітичної філософії, а також розвитку методології філософського аналізу. Згодом за матеріалами лекцій у видавництві університету вийшла друком робота "Філософський аналіз у ХХ ст." (2003), присвячена сучасному погляду на головні методологічні аспекти аналітичної філософії, зокрема філософії повсякденної мови. С. Сомас вказує на ключову важливість ідей Дж. Мура про належну відповідність у філософії. "За Муром, не існує обґрунтованої точки виходу в філософії, яка б була більш привілейованою і безсумнівною, ніж наші найбільш фундаментальні повсякденні переконання – наприклад переконання, що ми існуємо, що ми раціональні істоти, що ми живемо у світі, який містить інших раціональних істот, а також матеріальні об'єкти різних видів; переконання, що не тільки ці речі існують зараз, але багато з них існували в минулому" (Soames, 2003, р. 16). Дослідник С. Сомас стверджує, що для аналітичних філософів і філософів повсякденної мови вихідною точкою для старту вивчення є переконання, що дослідник має деякі справжні знання про існування і характер багатьох речей у світі.

1925 р. Дж. Мур друкує основоположне есе "Захист здорового глузду" (1925), де виступає не лише проти ідеалістичних доктрин, але й проти будь-яких форм скептицизму. Деякі вчені вважали Дж. Мура першим практиком

філософії повсякденної мови, хоча у своїх роботах він більше звертається не до дослідження правильного вживання слів, а радше до переконань *здорового глузду* (common sense). Учений стверджував, що філософія не може вивчати фундаментальні переконання здорового глузду (common sense convictions), проте визнавав можливість того, що ця наука може запропонувати аналіз їхнього змісту – розгляд, який проливає світло на те, як переконання здорового глузду можуть бути зрозумілими (Vanrie, 2021, p. 630).

Важливою методологічною відправною точкою філософії повсякденної мови є філософія Б. Рассела. У своїй автобіографічній роботі "Мій філософський розвиток" Б. Рассел зауважував: "Наприкінці 1898 року ми з Муром повстали проти [вчення] Канта і Гегеля. Мур йшов попереду, але я уважно йшов за ним" (Russell, 2023, p. 42). На його думку, першою філософською роботою, яка ознаменувала започаткування нового стилю філософування в Оксфорді, була стаття Дж. Мура "Природа судження" (1899), що вийшла друком у журналі "Розум" (Нові серії, 8, № 30 (квітень, 1899)) у видавництві університету. Б. Рассел продовжував розвиток нового філософського напрямку і вважав, що провідна філософська задача полягає у розкритті прихованих логічних форм речень. Він аргументував, що нездатність ідентифікувати логічні форми речень та їх розрізнення від граматичної форми можуть стати серйозним джерелом глибоких помилок у філософському мисленні.

Б. Рассел ілюстрував свою точку зору через проблему негативних екзистенціалів (negative existential). Негативний екзистенціал – це твердження про те, що певна річ або категорія речей не існує (напр., *квадратне коло*). Зазвичай припускається, що твердження є істинними тоді і тільки тоді, коли суб'єкт посилається на щось, що має властивість, передану предикатом. С. Соамс наводить власний приклад: речення *Педро Мартінес є бейсболістом* істинне, якщо існує Педро Мартінес, який дійсно є бейсболістом (Soames, 2003, p. 17).

Однак, коли розмова заходить про негативні екзистенціали, виникає парадокс. Якщо допустити, що деяке твердження про негативний екзистенціал є істинним, наприклад, *квадратне коло не існує*, то вираз "квадратне коло" має вказувати на деякий об'єкт у фізичному просторі, а вислів "не існує" має виражати властивість "не існування". На думку Б. Рассела, якщо є можливість говорити про квадратні кола, вони повинні існувати. Але інтуїтивно відчувається, що такі об'єкти існувати не можуть.

Наступною ланкою до започаткування й розвитку філософії повсякденної мови є роботи Л. Вітгенштайна, який протягом певного часу був слухачем лекцій Б. Рассела. У своїй автобіографії Б. Рассел неодноразово згадував надзвичайний талант німецького філософа: "Він був, мабуть, найдосконалішим прикладом генія, який я коли-небудь знав, як традиційного, пристрасного, глибокого, інтенсивного та домінуючого" (Sluga, 2017). Л. Вітгенштайн не лише взяв концепцію аналізу й розрізнення між логічними та граматичними формами від свого вчителя, але також унеможливив їх в основу своєї інтегрованої філософської системи, яку відобразив у своїй ранній праці "Логіко-філософський трактат" (1921). У ній Л. Вітгенштайн висунув апіорну теорію значення, інтелегібельності та межі філософії.

Л. Вітгенштайн розрізняє два класи речень ідеальної мови. (i) Речення першого класу є умовними, і можуть бути визначені як істинні або хибні шляхом спостережень і збору даних щодо навколишнього світу. (ii) Речення другого класу є або обов'язково істинними, або обов'язково хибними. Згідно з теорією, якщо речення

ідеальної мови є обов'язково істинним (або обов'язково хибним), це можна довести лише засобами логіки.

Відповідно до поглядів раннього Л. Вітгенштайна, не існує спеціальних філософських речень, які передають інформацію про світ. Якщо речення надає інформацію про світ, воно є емпіричним і вирішується через емпіричні спостереження, а не філософські міркування. Якщо речення необхідно істинне, то воно є тавтологією і вимагає логічного доведення. Отже, немає змістовних філософських речень, філософських думок і предмета для філософії. На думку Л. Вітгенштайна, філософські проблеми виникають виключно через неправильне використання й неправильне розуміння мови. Стикнувшись із філософською проблемою, дослідник має надати чітку відповідь, у чому полягає неправильне використання або розуміння мови. Учений має здійснити філософський аналіз проблемних речень, бажано шляхом формалізації засобами ідеальної мови. Пізніше Л. Вітгенштайн відмовився від лінгвістичної концепції філософії, однак його методологічні напрацювання були підхоплені багатьма науковцями, які формують школу філософії повсякденної мови.

Особливе місце в генезі філософії повсякденної мови займає логічний позитивізм як потужний альтернативний напрям філософського дослідження. Представники логічного позитивізму погоджувалися з підходом до філософії як до лінгвістичного аналізу, який розробляв Л. Вітгенштайн у межах "Логіко-філософського трактату" (1921). Але позитивісти заперечували концепцію значення як вживання.

Для представників логічного позитивізму концепція значення пов'язана не із вживанням виразів природної мови, а з процедурою верифікації. Логічні позитивісти розрізняли два класи висловлювань: перший формували умовні й емпіричні висловлювання, другий – аналітично істинні або аналітично хибні. Аналітично істинне висловлювання вважалося істинним виключно внаслідок значення, незалежно від будь-якого можливого стану світу. Далі логічні позитивісти здійснили спробу створити точний критерій для визначення того, які неаналітичні емпіричні речення є значущими.

По-перше, позитивісти намагалися визначити значення у термінах верифікації та фальсифікації. Уважалося, що твердження підлягає верифікації тоді й тільки тоді, коли воно логічно впливає з деякого кінцевого послідовного набору тверджень спостережень; твердження піддається фальсифікації тоді і тільки тоді, коли його заперечення логічно наслідують деякий кінцевий послідовний набір тверджень спостереження.

У кінці першої половини ХХ ст. аналітичні філософи розділилися на дві основні групи. Першу групу представляв У. Куайн (1908–2000), який виступав за доктрину цілісного верифікаціонізму, заявляючи, що сенс полягає у верифікації, тобто лише розширені теорії мають значення самі по собі. У найпростішій формі ця позиція вказує, що суть такої теорії визначається класом чуттєвих спостережень, які її підтверджують. Отже, будь-які дві теорії, які підтверджуються тими самими спостереженнями, мають однакове значення.

Друга група філософів була під впливом погляду, що сенс полягає у вживанні, який був висунений Л. Вітгенштайном у своїх "Філософських дослідженнях" (1953). Учений відкидав концепції значень, що базуються на тому, що вони вважали за хибну референційну та дескриптивістську концепцію мови. Зокрема, він не погоджувався з будь-якою ідеєю, згідно з якою значення слова визначається тим, що воно означає, а значення речення являє потенційний факт або стан світу. На відміну від цього, він уважав, що значна частина мови

взагалі не є описовою або референтною. Американський філософ Р. Фогелін у науковій збірці статей Кембриджського університету, присвяченої філософській спадщині Л. Вітгенштайна, зазначив: "Те, що я назвав референтною картиною мови, є джерелом філософської плутанини" (Sluga, 2017, p. 38). За його переконанням, те, що надає виразу значення, ніколи не ґрунтується на кореляції між виразом і певним станом речей у світі; натомість, вираз має значення лише в контексті узгодженої моделі вживання, яку застосовують мовці, що дає змогу їм виконувати корисні та зрозумілі функції в їхньому житті.

На тлі полеміки між логічними позитивістами й послідовниками Л. Вітгенштайна важливе місце в генезі філософії повсякденної мови посідає Г. Райл (1900–1976). Видатний філософ викладав в Оксфордському університеті протягом понад 30-ти років і став відомим після публікації статті "Систематично дезорієнтуючі вирази" (1931), в якій висловив думку, що завдання філософії полягає у виявленні та виправленні лінгвістичної плутанини, яка породжує філософські проблеми. Описана Г. Райлом як "постійна аналітична робота з сокирою" стосовно картезіанського дуалізму, головна праця філософа "Поняття свідомості" (1941) являє собою радикальну й суперечливу спробу назавжди відмовитися від того, що Г. Райл називав "привидом у машині": аргументом Декарта про те, що розум і тіло є двома окремими сутностями. Стиль і підхід Г. Райла значно відрізнялися від методологічних розробок Л. Вітгенштайна, але філософські погляди обох учених мають значний ступінь спільності.

Г. Райл ставив перед собою завдання визначити концепцію парадигматичних філософських проблем і продемонструвати, як новий стиль лінгвістичного аналізу повсякденної мови може бути використаний для їхнього вирішення. Однак його успіх у цьому напрямі був обмеженим. З одного боку, концепція дилем висвітлює важливий тип філософських проблем. Крім того, його роздуми про фаталізм, світ фізики та світ здорового глузду, скептицизм і природу сприйняття містять ряд цінних концептуальних пояснень, що допомагають розібратися у класичних проблемах. Є три основні недоліки, на які варто звернути увагу. По-перше, його відмова від логічного аналізу старого стилю, як у Б. Рассела, була занадто широкою й іноді заважала розуміти центральні філософські питання. По-друге, його спроба ототожнити необхідне та апріорне з аналітичним і філософським викликала проблеми в розумінні певних філософських питань та альтернатив, які він обговорював (напр., у відношенні світу науки та світу здорового глузду, а також у роздумах про природу сприйняття). Нарешті, він недостатньо розрізняв значення виразів від інших факторів, що впливають на їхнє використання. Це іноді призводило до неправильної діагностики недоліків певних висловлювань як вказівок на концептуальну неузгодженість у мовних виразах. Хоча перший з недоліків Райла можна виправити, орієнтуючись на підходи Б. Рассела, для двох інших слід звернутися до робіт П. Грайса.

Але перед цим необхідно зробити короткий відступ у бік теорії істини П. Стросона, яка була розроблена та викладена в статті "Істина" (1949). Ця публікація ілюструє кілька аспектів звичайного мовного підходу до філософії. По-перше, вона зосереджується на значущому та ключовому філософському питанні, що є типовим для провідних праць філософів повсякденної мови. Звичайний мовний підхід іноді критикується за фокус на деталях і відсутність "глибини" розгляду класичних проблем філософії. Проте, ці закиди можна вважати помилковими, враховуючи важливість проблематики, яку розглядали такі філософи, як Л. Вітгенштайн, Г. Райл, П. Стросон та інші. Іншим важливим аспектом праці П. Стросона

є спроба реалізувати методологічне гасло, згідно з яким значення виразу формується через його вживання. Лише в процесі практичного застосування філософами повсякденної мови стає зрозумілим, які площини вживання виразу визначають його значення, а які – ні. Стаття П. Стросона про істину є ранньою стадією цього процесу (Soames, 2003, p. 116).

П. Грайс зробив надзвичайно великий внесок у розвиток філософії повсякденної мови, однак саме з його ім'ям часто пов'язують так зване "завершення філософії повсякденної мови". Учений викладав в Оксфордському університеті з 1938 до 1967 р., після чого переїхав до Берклі, де провів наступні 20 років. Він є ключовою постаттю у філософському русі в Оксфорді після Другої світової війни, де акцентував увагу на важливості залишати природну мову в орбіті наукового інтересу. У 1950–1960 рр. П. Грайс починає сумніватися в панівному принципі, який є фундаментальним для філософів повсякденної мови його часу – вживання як значення (Soames, 2003, p. 198). По-перше, цей аналітик був захоплений ідеєю, що у багатьох аналізах, запропонованих філософами повсякденної мови, є систематичні порушення. Йому здавалося, що джерело численних помилок у цьому аналізі можна відстежити у методології, яка прямо відображала філософські погляди на зв'язок між мовою й філософією. Загальна концепція філософів мови полягає в тому, що філософські проблеми виникають через неправильне розуміння та неправильне використання звичайних виразів. Ця концепція базується на ідеях, що філософія цікавиться питаннями концептуальної необхідності, а не емпіричними чи випадковими питаннями, що вся необхідність певним чином має лінгвістичне походження. Отже, для досягнення прогресу в концептуальних питаннях філософії вважалося, що необхідно досліджувати мову. Крім того, існувало чітке уявлення про те, як це здійснювати. Твердження про те, що значення – це використання, розглядалося як відмова від ідеї, що значення є чимось, що можна досягнути виключно теоретичними розвідками. Значення не слід розглядати як щось приховане, яке можна виявити шляхом ретельного теоретизування. Замість цього вважалося, що лінгвістичне значення лежить у повному обсязі в моделях використання виразів та в їхньому взаємозв'язку.

В останні роки аналітичні філософи С. Сомс, Е. Соса, Т. Вільямсон і Д. Стенлі виступили з критикою "лінгвістичного повороту". На їх думку, це неправда, що всі філософські проблеми – переважно проблеми мови, що є значимим закидом на теоретичні здобутки школи філософії повсякденної мови (Vaz, 2016, p. 14).

Основний аргумент проти філософії повсякденної мови полягає в тому, що цей філософський і методологічний напрям зосереджується лише на словах, на відміну від речей та явищ, які традиційно ставали об'єктами філософського аналізу, зокрема проблеми знання, свободи, істини, значення, справедливості. На думку опонентів філософії повсякденної мови, філософа має цікавити сутності речей та явищ, а не значення слів і виразів. Наприклад, Т. Вільямсон нещодавно стверджував, що основним об'єктом епістемології є саме знання, а не дієслово "знати" чи концепція знання (Williamson, 2014, p. 16). Другим закидом критиків філософії повсякденної мови є думка, що цей методологічний напрям розглядається як суто негативна концепція, яка не спроможна надати жодного позитивного знання.

Дискусія і висновки

Філософія повсякденної мови являє собою комплекс різних, але взаємопов'язаних філософських підходів, які здійснювали аналітичні філософи протягом середини ХХ ст., переважно у Великій Британії та США. Основні

напрями дискусії формуються навколо методологічних розробок та ідей Л. Вітгенштайна й Дж. Остіна. Основні принципи філософії повсякденної мови містять: (i) твердження, що філософські проблеми виникають через неправильне використання мови та мають бути розв'язані шляхом роз'яснення значень слів; (ii) філософський аналіз полягає менше в розкритті прихованих логічних форм, аніж в уточненні необхідних і достатніх умов використання слова чи поняття; (iii) значення полягає у використанні; (iv) філософське розуміння значення має визначитися неформально, з урахуванням кожного конкретного випадку; та (v) розуміння непотрібності систематичних теорій значення.

Школу філософії повсякденної мови визначають праці таких філософів, як Г. Райл, П. Стросон, Н. Мальком. До представників цього напряму також часто відносять П. Грайса, пов'язуючи з його іменем завершення філософії повсякденної мови. На сучасному етапі розвитку цього методологічного напряму помітне зростання уваги до здобутків філософів повсякденної мови. Серед сучасних дослідників і критиків цієї течії можна виділити імена А. База, Д. Негеля, С. Сомеса та Т. Вільямсона.

Наявність інтересу сучасних дослідників свідчить про передчасні заяви про завершення філософії повсякденної мови. Ця концепція має бути реабілітована, а її методологічний апарат має збагатити арсенал наукових методів сучасних аналітичних філософів.

Список використаних джерел

- Baz, A. (2016). *Ordinary Language Philosophy*. The Oxford Handbook of Philosophical Methodology. In Herman Cappelen, Tamar Szabó Gendler and John Hawthorne (Eds). Oxford University Press (pp. 112–129).
 Grice, P. (1989). *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press.
 Malcolm, N. (1949). Defending Common Sense. *The Philosophical Review*, 58(3), 201–220.
 Moore, G. E. (1959). *A Defence of Common Sense*. Contemporary British Philosophy (2nd series). In J. H. Muirhead (Ed., 1925). Reprinted in G. E. Moore, *Philosophical Papers*. <http://www.ditext.com/moore/common-sense.html>

Pavlo SOBOLIEVSKYI, PhD, Doctoral Student
 ORCID ID: 0009-0002-6894-7244
 e-mail: pavlo.sobolevsky@gmail.com
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE GENESIS OF THE ORDINARY LANGUAGE PHILOSOPHY AND SOME MODERN STRATEGIES OF CRITICISM

Background. *The ordinary language philosophy should be considered as a set of different but interconnected research projects within the Anglo-American analytical philosophy of the first half and middle of the 20th century. A common factor for these studies is the application of the method of linguistic analysis of natural language expressions to solve many classical problems for philosophy. This method replaced the prevailing idealistic concepts, and was picked up and developed in Great Britain by the works and scientific explorations of J. Moore and B. Russell. It is a generally accepted opinion that the sphere of interests of representatives of the ordinary language philosophy is divided between two poles, represented by the works of L. Wittgenstein and D. Austin.*

Methods. *In the article, the author used the method of historical-philosophical reconstruction to clarify the role, place and genesis of the ordinary language philosophy as a dominant methodology within the Anglo-American analytical philosophy of the middle of the 20th century, general scientific methods of cognition: analysis, synthesis, generalization to clarify key ideas and concepts, which is the basis of the methodology of the ordinary language philosophy, as well as methods of systematization and comparison.*

Results. *The article clarifies the genesis of the main ideas and concepts of the philosophy of everyday language, as well as gives an example of the modern strategy of criticism of this methodological direction. The key postulates of the ordinary language philosophy are clarified, namely: (i) the thesis that philosophical problems arise due to the incorrect use of language and must be solved by clarifying the meanings of words, (ii) philosophical analysis should not be based on the discovery of hidden logical forms of expression, and on the clarification of the necessary and sufficient conditions for the use of the expression, including the analysis of the situation of use, (iii) meaning as use, (iv) the philosophical analysis of the meaning should be carried out informally, taking into account the analysis of each specific case of the use of the expression, (v) criticism systematic theories of meaning.*

Conclusions. *At the current stage of the development of analytical philosophy, there is a noticeable increase in attention to the achievements of the ordinary language philosophy. Among modern researchers and critics of this direction, the names of A. Baz, D. Nagel, S. Somes, and T. Williamson can be singled out. The presence of the interest of modern researchers indicates premature statements about the completion of the ordinary language philosophy. This concept should be rehabilitated, and its methodological apparatus should enrich the arsenal of scientific methods of modern analytical philosophers.*

Keywords: *Ordinary language philosophy, Anglo-American philosophy, analytic philosophy, meaning, natural language.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; у рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

Russell, B. (2023). *My Philosophical Development*. First published in Routledge Classics 2023 by Routledge.

Ryle, G. (2000). *The Concept of Mind*. Chicago University Press.

Sluga, H. (2017). *The Cambridge Companion to Wittgenstein*. University Printing House.

Soames, S. (2003). *Philosophical analysis in the twentieth century*. Princeton University Press.

Sosa, E. (2011). Can there be a Discipline of Philosophy and Can it be Founded on Intuitions? *Mind and Language*, 26, 453–67.

Vanrie, W. (2021). What we all know: Community in Moore's A Defence of Common Sense. *Journal of the History of Philosophy*, 59(4), 629–651.

Williamson, T. (2014). *How did we get here from there? The transformation of analytic philosophy*. Belgrade philosophical annual. <https://philarchive.org/archive/WILHDW-2>

Williamson, T. (2005). Armchair Philosophy, Metaphysical Modality, and Counterfactual Thinking. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 105, 1–23.

References

Baz, A. (2016). *Ordinary Language Philosophy*. The Oxford Handbook of Philosophical Methodology. Herman Cappelen, Tamar Szabó Gendler, and John Hawthorne (eds). Oxford University Press (pp. 112–129).

Grice, P. (1989). *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press.

Malcolm, N. (1949). Defending Common Sense. *The Philosophical Review*, 58(3), 201–220.

Moore, G. E. (1959). *A Defence of Common Sense*. Contemporary British Philosophy (2nd series). In J. H. Muirhead (Ed., 1925). Reprinted in G. E. Moore, *Philosophical Papers*. <http://www.ditext.com/moore/common-sense.html>

Russell, B. (2023). *My Philosophical Development*. First published in Routledge Classics 2023 by Routledge.

Ryle, G. (2000). *The Concept of Mind*. Chicago University Press.

Sluga, H. (2017). *The Cambridge Companion to Wittgenstein*. University Printing House.

Soames, S. (2003). *Philosophical analysis in the twentieth century*. Princeton University Press.

Sosa, E. (2011). Can there be a Discipline of Philosophy and Can it be Founded on Intuitions? *Mind and Language*, 26, 453–67.

Vanrie, W. (2021). What we all know: Community in Moore's A Defence of Common Sense. *Journal of the History of Philosophy*, 59(4), 629–651.

Williamson, T. (2014). *How did we get here from there? The transformation of analytic philosophy*. Belgrade philosophical annual. <https://philarchive.org/archive/WILHDW-2>

Williamson, T. (2005). Armchair Philosophy, Metaphysical Modality, and Counterfactual Thinking. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 105, 1–23.

Отримано редакцією журналу / Received: 01.12.23

Прорецензовано / Revised: 11.12.23

Схвалено до друку / Accepted: 18.12.23